

Virkelighets-historie til ettertanke

Bøker

Thorstein Jakobsen
«Kjell — barnet Gud husket»
Dreyer Forlag

Det mangler ikke på såkalte historier fra virkeligheten på det litterære marked. Tåredryppende virkelighetshistorier er i de senere år blitt de rene besteisler for mangt et forlag, og det er tydelig at Ola Nordmann kaster seg over mange slike historier med glup appetitt, enten det er gamle kvinner i ødemarken eller mennesker som har slitt seg gjennom et menneskelig helvete, det dreier seg om. En anført av ukebladene er altså mye av dette etter hvert blitt godt stoff i bokform.

Boken «Kjell — barnet Gud husket» må så utvilsomt plasseres i gruppen av slike virkelighetshistorier. Men likevel er det på sett og vis en annerledes virkelighetshistorie hovedpersonen Kjell har fortalt til forfatteren Thorstein Jakobsen.

Historien er for så vidt ikke særlig original. Kjell opplever en ulukkelig barndom. Han havner allerede som ungutt i en vond sirkel med alkoholisme, narkotika, kriminalitet og langvarige fengselsopphold. Han møter Bjørg og mellom dem oppstår et nært venneforhold. Etter at Kjell en tid har holdt seg på maten, blir han dømt for fyllekjøring, og det er under soningen av denne dommen den avgjørende forandringen skjer. En dag blir han oppskutt i fengselstett av Bjørg som har tatt med seg en offiser i Frelsesarmeen. De snakker sammen, ikke spesielt om åndelige spørsmål, men om løst og fast. Og etter besøket folder han hendene i den første spede bønn til Gud.

Kjell opplever en radikal kristen omvendelse i ensomheten bak fengselsmuren. Som lyn fra klar himmel blir han kvitt trangten til alkohol og narkotika. Håpløsheten blir erstattet av frimodighet, og døren til et nytt liv står åpen. Kjell klarer å gripe sjansen. Han blir inkludert i et kristent miljø i Frelsesarmeen, og får seg jobb etter en kanossagang til bedriftsledere som ikke har tro på ungdom med kriminell fortid. Kjell gifter seg med Bjørg, og når fortellingen slutter — for øvrig i mai 1980 — møter vi Kjell i en god og fredelig familiesituasjon.

Tåredryppende? Jo, på sett og vis er vel historien det. Men ved å lese Kjells egen beretning, aner vi likevel den dype realisme og harde kamp som ligger bak utviklingen fra alkoholiker og kriminell til en trygg familiesituasjon. Det kan sakens være dette meninger om hvorvidt slike historier bør bli alle-manns eie i bokform eller som ukebladreportasjer. Men uten å ta stilling til en slik diskusjon, må jeg bare medgi at dette måtet på Kjell ble noe mer enn klisjépreget ukebladjournalistikk i bokform.

Kjell fremstår som en ærlig og realistisk person. Han opplever forandringen i sitt liv som et Guds under. Men det som kanskje gjør sterkest inntrykk er hans vilje og evne til å tilgi. Og Kjells egentlige budskap i et bittelite netteskall er dette: «Jeg tenker jeg på min fortid og på min nåtid. Forskjellen er som natt og dag. Hvorfor? På

NORDISK LITTERATURPRIS-KANDIDATER

« -og en manns husfolk er hans fiender»

Begge de finske kandidatene til Nordisk Råds Litteraturpris 1981 er romanforfattere, — og begge er kvinner. Det første er i og for seg ikke så oppsiktsvekkende, mens «kjønnskvaliteten», derimot, gir grunn til å sette kryss i taket. Selv sagt, — ingen ville ha snakket om kjønnskvaliteten dersom to menn var nominert. Hvordan da hefte seg ved dette? En rask repetisjon av en del fakta omkring denne litteraturprisen forklarer hvorfor:

Fra den første gang ble utdelt i 1962, er Nordisk Råds Litteraturpris utelukkende blitt tildelt menn, fram til i fjor, da Sara Lidman ble prisvinner. Men året før hadde en gruppe kvinnelige litteraturarbeidere opprettet en alternativ pris i protest mot den totale mannsdominansen i prisvinnerrekken så langt. Nordiske Kvinnens Litteraturpris 1979 ble tildelt finslandsvenske Marta Tikkanen, og dette ble en pristildeling med ringvirkninger. I 1980 lanserte samtlige land en kandidat av hvert kjønn til den offisielle prisen, som altså omfattet både kvinner og menn. At et land stiller med to kvinnelige kandidater, slik Finland gjør i år, har så vidt jeg vet ikke hendt tidligere, merkelig nok.

Bortsett fra de to likhetspunktene jeg nevnte innledningsvis, har imidlertid ikke Imelin Sandman Liljus og Eeva Joenpelto så mye til felles. Imelin Sandman Liljus representerer den meget skrivefresk svensktalende minoriteten i Finland, og er i første rekke kjent for sine poetiske og fantasirike barne- og ungdomsbøker. Romanen hun er nominert for, «Främlingsstjärnan» (Bonniers, 1980) er faktisk hennes første som primært tar sikte på et voksent publikum. Nærmere omtale av den og av Sandman Liljus' forfatterkap følger i en senere artikkel.

Eeva Joenpelto, født 1921 i Sammatti, nord-vest i det finsk-språklige Nyland, har et tjuetalls romaner bak seg, og har lenge vært betraktet som en av Finlands store epikere. Hun er nominert til årets nordiske litteraturpris for tredje bind i romanserien om livet i en landsens, liten finsk kommune i årene etter borgerkrigen. «Husfolk og fiender», tittelen på seriens første bind, brukes også som hovedtittel for hele dette mektige eposet om klasse-, kjønns- og generasjonsmøtninger i en vanskelig tid. Tittelen henspiller på Matteus 10:36: «— og en manns husfolk er hans fiender.»

At Joenpelto er nominert for grunn av penger? Nei, på grunn av omsorg og kjærlighet.

Bokens hovedperson har mer enn de fleste av oss slitt seg fram til erkjennelsen av at omsorg og kjærlighet bør være hjørnesteiner i velstands-Norge. Nettopp derfor er det en bok til ettertanke.

RUNE VALDERHAUG

seriens tredje bind (fra 1978), skyldes selvsagt dette bindets egenkvalitet, men trolig også det faktum at fjerde bind, som kom senhøsten 1980 («Eiteisiin ja kynnyksille» — «Til forstuer og på dørteskler») ennå ikke er oversatt. Tredje bind er kommet på svensk under tittelen «Som sanden i havet» og vil foreligge på norsk til våren med tittelen «Salt regn». Uoverensstemmelsen i titlene skal jeg komme tilbake til.

Men ettersom allerede to bind av dette Joenpelto hovedverk foreligger på Gyldendal Norsk Forlag, i Eeva-Liisa og Finn Jors oversettelse, synes jeg det vil være riktig å presentere tredje bind i sammenheng med de to foregående. La det også være nevnt at verket opprinnelig ble lansert som en trilogi, men at forfatteren etter påtrykk fra publikum og fra romanpersonene selv (!) valgte å fortsette serien. Det siste lyder nok noe underlig, men jeg siterer her bare forfatteren. I et intervju med Helsingfors-avisen «Hufvudstadsbladet» sist sommer fortalte hun at romanpersonene hennes simpelthen ikke lot henne være i fred. Hun måtte fortsette! Dessuten, etter at «Husfolk og fiender» ble filmet for finsk TV, er Eeva Joenpelto mer enn noen gang blitt høna som legger gulllegg for forlaget, — så presset kommer nok fra flere kanter.

Hva er det så som gjør dette eposet til kjær folkelesning og stor diktning? Kanskje er det forfatterens «grasrotperspektiv». Hun tar utgangspunkt i tre familier: forretningsmannen Hänninens, storbonden Julius og kommunisten Gröönroos'. Alle er merket av krigen. Den har splittet folket i to, — motsetningene mellom de «hvite» seierherrene og de forfulgte «røde» preger hverdagen. Både hvit og rød terror skal ennå forårsake sorg og fostre hat. Skildringen bygges opp omkring disse tre familiene som knyttes sammen ved ekteskap og forretninger. Etter hvert kommer vi hovedpersonene godt inn på livet. De får klar profil, uten at de slutter å overraske oss. Bipersonene kan derimot ofte være karikaturer og typekarakterer uten psykologisk tyngde, plassert der for å illustrere tendenser i tiden. Men hovedpersonene har egenverdi. Vi tror på dem som mennesker, derfor tror vi også på forfatterens fremstilling av de historiske forhold de opptrer i.

Det er sagt om Eeva Joenpelto at solidaritet med de små i samfunnet karakteriserer hennes forfatterkap. Like gjerne kunne en si at solidaritet med samtlige sentrale romanpersoner karakteriserer hennes fortellerkunst. Her er ingen ironisk avstandstagen, ingen besvissen som kan påvirke leseren. Uansett samfunnsposisjon eller moralsk status interesserer Joenpelto skikkelser som mennesker, fordi de er skildret av en som godtar dem som de er. Joenpelto former ikke romanpersonene sine etter et ferdigdydd ideologisk eller

Eeva Joenpelto.

moralsk mønster. Dette tror jeg er hennes store fortjeneste, — hun hverken idealiserer eller fordømmer. Derimot avslører hun hvordan materielle og politiske forhold former livet til menigmann, også på områder vi regner for personlige.

Mens første og tredje bind i stor grad er historisk orientert, går annet bind lengst når det gjelder dyptpdykkende psykologiske portretter. Særlig gjelder dette den kortsynte og smålure forretningsmannen Oskari Hänninens kone Salme, en hverdagens sliter som nok representerer den oppfrende Kvinnen, men som også gjør gjeldende en trang til uavhengighet som mannen hennes står totalt uforstående overfor. Hvorfor vil hun for eksempel absolutt ha egne briller, når hun kan få låne hans når han ikke trenger dem? Om dette lyder utrolig for oss i dag, tror jeg det sier mye om kvinnens situasjon i enkelte miljøer i 1920-årenes Finland såvel som i nabolandene.

Hos Joenpelto er det kvinnene som står de egentlige verdier i livet nærmest. Det er de som holder hjulene i gang i hverdagslivet, men det er også kvinnene som best evner å se de store sammenhengene i tilværelsen. Liv Koltzow karakteriserer i sin anmeldelse av annet bind i Dagbladet romanserien som et kvinnekorrektiv til den vanlige sosialrealistiske romanen. Og hun uttrykker håp om at tredje bind vil gi større rom for den opprørsproblematikken som knytter seg til Hänninens yngste datter Anja. La meg bare antyde at dette håpet innfris, men på en annen og mindre oppbløffende måte enn sikkert Liv Koltzow og mange av oss hadde tenkt.

For annet og tredje bind har svensken valgt helt andre titler enn det de finske originaltittlene betyr, ordrett oversatt. I svensk utgave heter annet og tredje bind «Sådd bland törnen» og altså «Som sanden i havet», — bibelske allusjoner til henholdsvis Jesaja 10:22 og Lukas 8:7. Den norske tittelen på tredje bind, «Salt regn», er en tilnærmet nøyaktig oversettelse av originaltittelen «Sataa suolaista vettä». De svenske titlene forundrer meg, men i hvert fall gir de mening, hver for seg. Verre er det med den norske tittelen på annet bind: «En brann, revet ut av ilden». Den må jeg innrømme at jeg ikke begriper noe av, selv om den ligger nær opp til originaltittelen «Kuin kekäle kadessa» («Som en brann i hånden», godt oversatt til engelsk med «Like holding a red-hot coal»). Kunne de norske oversetterne, Eeva-Liisa og Finn Jor, gi en forklaring på disse noe forvirrende delatjene, ville de gjøre meg og sikkert andre av Eeva Joenpelto entusiastiske norske lesere en tjeneste.

HELGE VIDAR HOLM

«— landets savn og nød»

Mange soringer som kommer til Finnmark fengsles på turistvis av det makeløse jakt-terrenget med rype og hare i veldig mengder, av de tusen sjøer og ti-tusen bekker og elver som står stinne av fisk, av september-dager på Finnmarksvidda med så hissig og sjeldsynte fargeflekker i all høstprakt at du så aldri maken, eller av hvite vintervidders monotone sus av vind, eller natssol over hele fylket når Alta eller Kautokeino eller Karasjøk har høyeste sommertemperatur i Europa.

Hvor er din rett til landets hellige savn og nød? spur Nordahl Grieg i det berømmelige Beskades-diktet. Beskades, det er fjellryggen som reiser seg når du gjennom Alta-dalføret kommer til Gargia og begynner oppstigningen til Finnmarksvidda. Og det som får ham til å spørre, det er synet av en reimsimle som sparker lav løs under snøen, eter den frosne jord.

Idar Kristiansen har kanskje denne retten til landets hellige savn og nød. Han kommer i ethvert fall fra enkle kår i Honningsvåg, vokste opp i en rødmatl sjøbu med kjøkken og en stue for foreldre og fire barn. Tre barn delte en seng, og når teppet gled ned mellom sengen og ytterveggen, frost det fast der. Faren fattig fisker. Moren drev agning. Men nød kan ikke Idar Kristiansen huske at der var. Det fantes alltid fisk å spise. Da er likevel ingenting sagt om den otte foreldrene hadde for det daglige utkommet, for alt det som kostet penger og ikke kunne hentes gratis opp av sjøen.

Det fantes tre bøker i dette hjemmet. Bibelen var den ene av dem. Idar Kristiansen forteller til Hamne Gammes i Dagbladet at hans første litterære erobring var en Norges-historie fra 1917 som var glemt igjen av noen og som han leste på doen i en nedlagt kafe i nabohuset.

La gå! Idar Kristiansen led ikke direkte nød i oppveksten. Han fikk til og med gå realskolen. Det var faren som ville det. Han skulle kunne velge noe annet enn båten. Likevel forteller det kanskje noe om hva kampen for å overleve har kostet at faren døde etter strabasier evakuering fra Honningsvåg over Lyngen til Nord-Møre i 1944. Moren strevde videre alene for barna. Idar Kristiansen gikk lærerskolen. Det ble gitt lån til lærerutdannelse.

Det kan imidlertid tenkes at oldemoren hadde langt større rett til det Nordahl Grieg kaller «landets hellige savn og nød». Hun kom fra Finland til Lyngen — altså den samme veien som hovedpersonen i «Kornet og fiskene», Heikki, vandrer sammen med den kvinnen han ennå ikke har rukket å gifte seg med og som bærer hans barn i magen. Og senere gikk denne oldemoren som var ung kvinne den gang, med et spedbarn på armen tilbake til finsk sult og nød. Hun

Idar Kristiansen.

forsvant sporløst med minstebarnebarn. Mann og to andre barn etterlot hun i Lyngen.

Idar Kristiansen fikk aldri noen forklaring på hvorfor hun dro tilbake. Det kan tenkes at hun ble utvist eller utstøtt enten fordi hun ikke var gift, eller på grunn av fattigdom.

Det er denne oldemoren som har spøkt i Idar Kristiansens sinn siden han var guttunge, og da han som voksen mann begynner å grave i oldemorens skjebne, kommer han bort i den katastrofen som de lange hungers-årene i Finland betydde rundt 1860—1870 da kornet på sju av elleve år ikke ble modent, da nøden steg og steg og finnene døde i tusental. Bortimot 20% av befolkningen strøk med på ett år.

Hittil er det kommet tre bøker i den romankvartetten som «Kornet og fiskene» skal bli: «Svanevinger i Nord», «Den salte åkren», «Stiene fører til havet». Jeg har tidligere anmeldt alle tre bøkene i Bergens Tidende og skal prøve å la være å gjenta meg selv. Det får greie seg med en oppsummering.

«Kornet og fiskene» er en historisk romanserier. Idar Kristiansen skildrer en tid og dens mennesker som han bare har muntlige overleveringer om i tillegg til det historiske kilder kan fortelle ham. Resten blir til i hans skapende fantasi.

Noen mennesker har bare forakt til overs for de fleste historiske romaner. En meget nær slektning som har historie som fag, blir adspredd i stabelen av historiske romaner som ligger på skrivebordet mitt og kaster dem uvørent på plass med et eneste ord: «Historieporno!»

Dessverre kan han vel ha rett i det for en del historiske romaners vedkommende.

Og likevel! Stundom skriver en forfatter så visjonært og så ekte om en forgangen tid og om henfarne

mennesker at denne sort historisk-skrivning synes oss langt sannere enn faghistorikernes nøkterne drofninger og forsiktede konklusjoner. Og forresten: Kunne en faghistoriker ha skrevet avhandlingen om finlendingenes innvandringshistorie i Norge? De som kunne forsynt ham med muntlige eller skriftlige vitneutsagn, er gått i sin grav. Tilbake har han riksarkivene og andre offisielle kilder. Jeg er redd det ville bli en tynn avhandling, og at mennesket ville bli borte for leseren.

Idar Kristiansen våger å skrive om kvenenes vandring fra Finland til Norge. Det er hans stoff, hans dyrebare stoff, fra hans dyrebare landsdel. Stien og landeveien — han gikk den en dag bak en kiste og lærte den skritt for skritt, og han meddelte leseren dette stoffet med stor kunst og innlevelse, morer oss, rører oss, harmer oss, får oss til å skue menneskets litenhet — og dets storhet! Men først og sist underholder han oss, pirrer vår nysgjerrighet, spenner våre forventninger, holder oss fast i sitt kunstgrep fra første til siste bokstav.

MAGNUS BØE

Støtte til NRK

OSLO: Programutvalget i Kringkastingsrådet behandlet fredag en serie morgenkåserier i radioen der det kom fram synspunkter på forurensningsproblemer i Grenland. NRK fikk støtte av rådet for sin behandling av saken ved at begge parter fikk anledning til å komme til orde, heter det i en pressemelding fra Kringkastingsrådet.

Til grunn for programutvalgets behandling lå flere innkomne brev, med klager over uttalelser i morgenkåseriet som ble oppfattet som uriktige.

Alta, Norge

av Kjell R. Soleim

S einhøstes i fjor rullet en del kjøretøyer utleid fra Siviltforsvaret nordover til Finnmark. Lastebiler, effektive og dødsens prosaiske. Men tonen var langt fra dagligdags i de tre professorene Galtung, Næss og Christies brev til statsministeren. Fra da av ble Alta-elva symbolet på «den dype splittelsen som truer». Et angstsymbol, for utbyggingssaken hadde ført oss i retning av en «historisk situasjon», hvor Regjeringen må velge ikke bare på vegne av Stortingets mandat, men like mye på vegne av det fellesskap av holdninger som er og blir en forutsetning for at en nasjon ikke skal bryte i sammenføyningene. Et nytt overgrep mot samene truer ikke bare «de materielle og psykologiske forutsetninger for samisk identitet». Også vi som tar en del i eller lar være å lyte motstand mot overgrepene står overfor en trussel mot vår egen identitet.

Nå på nyåret stiller Regjeringen opp med et skip, nydøpt for anledningen. Skip er ikke prosaiske. Skipet tilhører det mest lunefulle av alle elementer. Det kommer over havet med rikdom og død. Med skip ble alle kontinenter erobret for vesterlandske økonomi og kultur. Vår regjering har kanskje undervurdert skipets funksjon i det symbolske universet. Eller kanskje symbolfunksjonen og dens sammenheng med menneskets identitet rent generelt? Jeg skal i det følgende belyse dette synspunktet.

Språket gir oss indetittelen for vi har bedt om den. Jeg sier «jeg» fordi jeg har hørt andre si det; alle «de andre» i språkfellesskapet er til stede i hvert eneste ord jeg uttaler. Et ord eller en grammatikalsk form har betydning ikke fordi jeg har spesielle saker på hjertet som jeg vil uttrykke, men fordi ordet eller formen allerede er avgrenset overfor alle andre ord, alle andre former. Språket er ikke privat, det er universielt. Derfor er også ethvert samfunn universielt - uansett materiell og kulturell nyanserikdom.

Identitet er videre knyttet til alt man strever etter. Til sjøs, i byene, på vidda. Ikke på grunn av individets uendelige begjær etter tilfredsstillelse, men fordi enhver må kjempe for å få «de andre» til å erkjenne ens rett til å være et strebende vesen. Språket er et system av tegn som står i forhold til et system av betydninger, det er ikke et system av reelle verdier som på forhånd avgjør at en måte å leve på er å foretrekke fremfor andre levestår. Den samiske nyanserikdom når det gjelder å uttrykke «sne» er ikke noe bevis for at samisk setter reindrift høyere enn andre ervervs- eller livsformer, like lite som norsken nyanserik-

dom på «fjell» skulle tyde på forkjærlighet for anleggsdrift.

Nå, de samme og nordmenn overhodet er språkvesener, betyr dette bare at vi alle er underlagt den grunnleggende språkets lov som sier at uansett hva vi trakter etter, kjærlighet eller gods, kan vi ikke finne noen tilfredsstillelse i noe av dette uten at det passerer gjennom språket, uten at de symboler jeg stiller opp for gods og kjærlighet blir anerkjent som universielt gyldige. Hvis mine ord, mine symboler blir avvist, kan jeg grave ut nye kanaler i språket i et forsøk på å bli hørt, eller jeg gir opp og står i Kains ensomhet med mord i blikket overfor «de andre» - overfor Samfunnet. Jeg kan m.a.o. objektivere de andre (og meg selv), anvende list (strategi og taktikk) samt fysiske virkemidler, objektivere språket og gjøre det til redskap for privat krig.

Intet tvinger oss til å anta (med Mao og Mefisto) at krigen var fra begynnelsen. Nyere fransk lingvistikk (med bakgrunn i Saussure), antropologi (Levi-Strauss) og psykoanalyse (Lacan) heller mer i retning av Skriften: i begynnelsen var Ordet. Når Den norske stat sender kjøretøyer og skip til Finnmark, kan imidlertid den historiske situasjonen vi er kommet opp i ha sammenheng med at ordet hos samer og nordmenn fra begynnelsen av ikke sprang ut fra samme gud, fra en forhånds etablert universalitet. Dette betyr bare at begynnelsen er med oss fremdeles, og at det er på høy tid å prøve å finne ut hva som skjer på det språklige felt når to menneskegrupper som er mer eller mindre fremmede for hverandre møtes på samme fysiske område.

Hvis vi ser bort fra den absolutte krigstilstand, finnes bare én mulighet: at partene skaper det som ikke er der på forhånd: en ny universell orden som regulerer både fredelig samkvem og militære ekspedisjoner. Så lenge begge parter anerkjenner de felles symboler som stilles opp, vil ekspedisjonene være prestisjekamper med derav følgende begrensede militære mål, da det trengs to noenlunde jevnbyrdige parter for å holde symbolene ved like. Når ekspedisjonen utarter til kamp om overherredømme, til kamp om en gruppes liv eller død, kan dette bare skyldes at en imaginerer orden, det tøylesløst selvcentrerte begjærets orden, har spist seg inn på symbolenes enemerker fordi en gruppe håper å sikre seg endelig seier og uendelig seiersrus ved å fortære de gode den andre gruppen har noklene til.

Symbol står for pakt - om man vekslor ord, bytter kvinner eller utveksler gaver. Ordets makt er størst i de samfunn som mangler et stå-

ende juridisk-politisk apparat til å tvinge gjennom løsninger på konflikter mellom ulike parter innen fellesskapet. Brudd på symbolske lover for forholdet mellom mennesker, mellom slekter eller klaner, har svakere psykologisk virkning i samfunn hvor statsapparatet som permanent ytre maktinstans overtar ansvaret for allmenn harmoni og rettferdighet. Statsmakten er nettopp gjenstand for uendelig begjær; den gir illusjon om «bare» å være et middel til å føye sammen hjulene i et stort maskineri, men dens mål må være å få delene til å fungere i overensstemmelse med en idé (om levestandard, knirkefritt samspill osv.) som står høyere, nærmere det gode liv enn den risikobetonete fred som avhenger av språkets makt alene.

Statens begjær er uendelig: den anerkjenner ingen rival utenom andre stater. Når et statsassmann møter et samfunn uten stat, er det på mange måter en skandale. Staten må da forhandle med en talsmann som først og fremst må nekte for at hans autoritet bæres opp av annet enn ord. I møtet med en urbefolkning uten stat vil en moderne statsmakt lettest kunne sikre seg overherredømme ved å knekke språkets makt samt de kulturelle institusjoner som bæres opp gjennom symbolske påbud, forbud og byttehandel.

Her står vi ved det sentrale: når en gruppe kjemper om overherredømme (i kraft av arisk blod, teknisk-vitenskapelig rasjonalitet eller fordi Gud vil det), betyr det at gruppen har skilt ønsket om sin egen og kanskje også alle de andre gruppens lyse fremtid (til alle etter behov! osv.) fra ønsket om at andre skal anerkjenne disse fremtidsutsiktene som lyse. Så lenge en imaginerer endegyldig løsning lokker i det fjerne, er alle symbolske avtaler lite verd.

Dermed står vi også ved det paradoksale og ironiske: menneskegrupper som går under betegnelsen «primitive» eller «urbefolkninger» beherskes i høyere grad av den universelle, symbolske orden som utgjør menneskets fortrinns fremfor dyrets, enn det «moderne» menneske som er et etefødt barn av en teknisk-vitenskapelig sivilisasjon. Vi «moderne», som tror på et stadig mer fullkomment herredømme over naturprosesser og samfunnsmessige prosesser, beherskes mer av den imaginære orden, selvedbragtes orden. For vi har nettopp latt våre håp og lengsler bli ivarettat av et «objektivt» (teknisk-vitenskapelig eller politisk-vitenskapelig) språk som uavhengig av alle subjektive ønsker vil lede oss inn i overflodens land... som vi selvsagt aldri vil nå uten at vi helt fortrenger symbolens funksjon som intersubjektiv pakt, dvs. uten at vi avskaffer språket og slut-

ter å klage uten at vi får helt entydig signal om det.

For noen handel kan finne sted, bytter vi ord eller symbolske gaver. Over tingenes bruks- og bytteverdi står paktens: som byttene er vi likeverdige. Men enhver pakt åpner for troskap og svik, og når jeg sender av gårde de færdede glasskulene mine og får skinn og kjøtt tilbake, vet jeg godt at den dagen jeg blir tilbudt glasskuler til bytte for korn, da er hvert kornnek en farvet glasskule verd, eller også vil jeg snart måtte ty til utenom-språklige midler for å få et levende vesen skapt etter samme bilde som jeg, til å forstå at vi først og fremst er ulike og at han ikke lever på Vårherres eller den allmenne rettferdighetens nåde, men på min.

Selvsagt lever samene ikke på din eller min, men på statens nåde, slik som du og jeg. I tillegg lever de og driver sin næring på statens eiendom, og staten kan gi og ta, og nå velger den å ta for å gi, da den ikke har mer å ta av. De fleste nordmenn velger å tie i sakens anledning. Det er derfor vi har en stat, er det ikke? Den har talt med sine kraftprognoser. Skulle så opinionen overprøve statens vurderinger? Skulle vi få samene til å bevise for oss at det de taper er mer verd enn det Finnmark vil vinne på utbygging? Regnestykket er selvsagt uløselig: det opererer med størrelser som ikke lar seg sammenlikne. Problemstillingen er en snare: det er opp til samene å bevise for oss at visse ting er verdifulle for deres kultur — som om det var mulig å bevise at en kultur «har» noe verdifullt ut at man har en felles kulturell referanseramme i form av et gjensidig anerkjent symbolspråk! Hvor det ikke finnes noen slik ramme, oppdager vi kun merkelige instinkter i handlinger naturfolkets er en symbolsk mening i på bakgrunn av et kulturelt system. På denne måten oppfordrer vi samene til å stille opp et folkloristisk bilde av seg selv. Men dette er samtidig en felle for oss: uten å vite det får vi i retur vårt eget imaginære bilde av same-nes virkelighet, og når de lurer oss, er det bare fordi vi lurer oss selv til å tro at samenes kultur bare er lureri.

Samisk og norsk har intet med hverandre å gjøre bortsett fra at begge er språk og dermed grunnlegger hver sin sivilisasjon. Når Norge ikke kan anerkjenne samene som egen nasjonal gruppe, som urbefolkning, har dette sammenheng med at samene ikke får den første skoleundervisning på sitt eget morsmål. Den norske språkrognanse har som konsekvens at et helt språkunivers er i ferd med å fleres opp. Enhver som har oppgitt sin dialekt vet at konflikttilstanden selv her

Bergens Tidende mandag 19. januar 1981

«Det er på høy tid å prøve å finne ut hva som skjer på det språklige felt når to menneskegrupper som mer eller mindre fremmede for hverandre møtes på samme fysiske område», skriver magister i filosofi Kjell R. Soleim i dagens kronikk. Med utgangspunkt i språkfilosofisk teori analyserer han konflikten mellom staten og samene på Finnmarksvidda, med særlig referanse til det som skjer i Alta.